

ม โ ห ส ถ บั ณ ทิ ต

ต อ น ที่ ๑ ๘

(พ ดุง คุ ณ ธิ ร ร ม)

บัณฑิตทั้งหลายไม่ประพฤติก้าว เพราะเหตุแห่ง
ความสุขของตน ถึงถูกความทุกข์กระทบแล้ว พลาดจากสมบัติ
ก็สงบ ย่อมไม่ละทิ้งธรรม เพราะความรักและความซัง

มหาวิทยาลัยสุพรรณภูมิ (ผดุงคุณธรรม)

๔๗๔

สละสูงสุดอันเกษมของพวกเราทั้งหลาย คือ พระรัตนตรัย ได้แก่พุทธรัตตะ ธรรมรัตตะ และสังฆรัตตะ ที่ประชุมรวมอยู่ภายในตัวของเราทุกคน ไม่ได้อยู่นอกตัว เมื่อเราแสวงหาสละหรือที่พึ่งชนิดนี้ ต้องรู้จักวิธีที่จะเข้าให้ถึง โดยการทำให้หยุดให้หนึ่ง ให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ หยุดลงไปตรงที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ อย่างเบาสบาย ฝึกทำบ่อยๆ ทำให้สม่ำเสมอ ยิ่งใจของเราสะอาดบริสุทธิ์ จะเข้าไปพบกับพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นผู้รู้ผู้บริสุทธิ์ภายในได้เร็วยิ่งขึ้น เมื่อเราประสบทุกข์ เราก็อึดทนได้ จะทำให้มีแต่ความสุข สดชื่นเบิกบาน นี่คือการที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริงของเรา และมวลมนุษยชาติตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย

พระลัทธิลัทธิพุทธเจ้า ตรัสไว้ใน ขุททกนิกาย ชาดก ว่า

“บัณฑิตทั้งหลายไม่ประพฤติความชั่ว เพราะเหตุแห่งความสุขของตน ถึงถูกความทุกข์กระทบแล้ว พลาดจากสมบัติก็สงบ ย่อมไม่ละทิ้งธรรม เพราะความรักและความซัง”

ผู้คนส่วนใหญ่เมื่อถูกความทุกข์เข้าครอบงำ ไม่ว่าจะเป็นจากเลื่อมลาภสักการะที่เคยได้ จากที่เคยเป็นเศรษฐีมีสมบัติใช้จ่ายไม่ขาดมือ ก็กลายเป็นอดีตคนเคยรวย หรือเคยมีชื่อเสียงเกียรติยศเป็นที่รู้จักนับหน้าถือตาของคนทั่วไป อาจต้องมาอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่มีใครเหลียวแล เหล่านี้เป็นต้น อะไรก็ตามที่

มหาวิทยาลัยมหิดล ตอนที่ ๑๘ (ผดุงคุณธรรม)

๔๓๕

เคยได้ เคยมี และเคยเป็น ต่อมาเมื่อเสื่อมจากสิ่งเหล่านั้น เมื่อ
นั้นจะเป็นช่วงวัดกำลังใจของตนว่า ยังเข้มแข็งอยู่หรือไม่
สามารถรักษาคิดใจให้เป็นปกติได้ดีเพียงไร ผู้ไม่รู้ความเป็นจริง
ของโลกและชีวิต มักจะมีความทุกข์ระทม ไม่ยอมรับในความ
วิบัติที่เกิดขึ้น เมื่อไม่สามารถยอมรับปัญหาเหล่านั้นได้ บางคน
ถึงขนาดต้องทำอัตวินิบาต คือ ฆ่าตัวตายด้วยวิธีการต่างๆ บาง
คนก็หาวิธีการที่จะให้ได้สิ่งเหล่านั้นคืนมาไม่ว่าจะด้วยความทุจริต
หรือประพฤติดีศีลผิดธรรมก็ตาม

สำหรับนักปราชญ์บัณฑิตไม่คิดเช่นนั้น ท่านรู้จักความ
เป็นจริงของชีวิตว่า ในโลกธรรมก็เป็นอย่างนี้แหละ จึงไม่
ประพฤติชั่วเพราะเหตุแห่งความสุขของตน แม้จะพลัดพลาด
จากสมบัติ ก็รักษาใจให้เป็นปกติสุข ไม่ยอมละทิ้งธรรมเด็ดขาด
เหมือนอย่างมโหสถบรมโพธิสัตว์เจ้าของเรา ผู้ที่ครั้งหนึ่งในชีวิต
เคยรุ่งเรืองแล้วมาประสบความตกต่ำในหน้าที่การงาน แต่ท่าน
ก็ยังสามารถดำรงชีวิตให้เป็นสุข ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นได้ โดย
ไม่เดือดเนื้อร้อนใจใดๆ

*เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อมโหสถถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ และ
ขโมยของมีค่าในราชสำนัก พระราชาจึงสั่งให้จับไปประหารชีวิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (ผดุงคุณธรรม)

๔๓๖

แต่อาศัยความฉลาดเฉียบแหลม ได้รับหลบหนีออกจากเมืองไปก่อน โดยยอมตนไปเป็นคนรับใช้ของนายช่างหม้อ ระหว่างนั้น ท่านดำรงชีวิตเหมือนคนยากไร้ทั่วไป ทำงานหามรุ่งหามค่ำ ไม่ได้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ไม่ท้อแท้ในโชคชะตาชีวิต น้ำทะเลยังมีทั้งขึ้นทั้งลง ดวงอาทิตย์อุทัยฉายแสงถึงเวลาก็ยังต้องอัสตงค์ดลาลับขอบฟ้า ชีวิตก็ย่อมมีขึ้นมีลงเป็นเรื่องธรรมดา

เมื่อความจริงปรากฏ พระราชาทรงพิสูจน์แล้วว่า มโหสถไม่ได้ก่อการกบฏ ไม่ได้คิดทรยศต่อพระองค์ จึงให้อำมาตย์นำราชรถไปอัญเชิญมาสนองงานในราชสำนักเหมือนเดิม แม้มโหสถได้ตำแหน่งกลับคืนมา ก็ไม่ได้โลดโลดใจ ทำตัวเป็นปกติราวกับผู้นิรทุกข์ พระราชาอดสงสัยไม่ได้ จึงตรัสถามมโหสถว่า “ดูก่อนพ่อบัณฑิต คนบางพวกในโลกนี้ มีความสุขสมบูรณ์แล้ว มีบริวารพร้อมพร้อม เขาตำรिसอนตัวเองว่า เรามีสมบัติมากขนาดนี้ก็เพียงพอแล้ว จึงไม่คิดทำความชั่วเพราะกลัวสักการะ บางพวกได้รับยศศักดิ์อันครุฐานแล้ว มาตำรียว่า ยศอำนาจเหล่านี้ได้มาเพราะเจ้านายประทานให้ หากจะคิดร้ายต่อเจ้านายผู้ให้ยศศักดิ์ ก็จะต้องเป็นที่ตำหนิติเตียนของคนทั้งหลาย เมื่อคิดได้เช่นนี้ก็ไม่ทำความชั่วเพราะกลัวถูกติเตียน

คนบางพวกเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาในเรื่องการทำความชั่ว ไม่มีความคิดอ่านอันใดในเรื่องทำความชั่ว ก็เป็น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยา

มโหสถบัณฑิตยสถานที่ ๑๘ (ผดุงคุณธรรม)

๔๓๓

อันไม่ได้ทำความชั่วอยู่ดี เพราะมีความคิดอ่านน้อย รวมความว่า
คนในโลกนี้ที่ไม่ทำความชั่วเพราะเหตุ ๓ อย่าง คือ เพราะมี
ความสุขเพียงพอแล้ว เพราะกลัวจะถูกตำหนิติเตียน และ
เพราะเป็นคนโง่เขลา ส่วนท่านเป็นบัณฑิตมีความสามารถฉลาด
เฉลียว เฉียบแหลมลึกซึ้งยิ่งนัก ถ้าท่านปรารถนาความยิ่งใหญ่
ให้กับตนเอง ก็สามารถดำรงตนเป็นพระราชาในสกลชมพูทวีปได้
แต่เหตุใดเล่าท่านจึงไม่ชิงราชสมบัติจากเรา”

มโหสถได้กราบทูลว่า “บัณฑิตทั้งหลายไม่ประพฤติด
ความชั่ว เพราะเหตุแห่งความสุขของตน ถึงถูกความทุกข์
กระทบแล้ว แม้พลาดจากสมบัติที่เคยมีก็สงบใจได้ ย่อมไม่
ละทิ้งคุณธรรม ความดี เพราะเหตุแห่งความรัก และความชัง
อย่างเด็ดขาดเพราะนี่เป็นธรรมเนียมของบัณฑิตในโลก”

พระราชาสดับแล้ว ได้ตรัสทดลองมโหสถอีกว่า “คนเรา
ควรยกตนที่ต่ำต้อยด้อยศักดิ์ให้สูงขึ้น ด้วยวิธีการนุ่มนวลสยบ
ความแข็งกร้าว เปรียบเหมือนเถาวัลย์ขึ้นพันต้นไม้ใหญ่เกาะ
เกี่ยวเหนียวรัดเรื่อยไป เมื่อได้โอกาสขึ้นถึงยอดแล้ว ก็ปกคลุม
เป็นพุ่มของตน คนที่มุ่งความเป็นใหญ่ ได้อาศัยท่านผู้มีบุญหนัก
ศักดิ์ใหญ่ โอนอ่อนผ่อนตามด้วยวิธีผูกพันให้วางใจ แล้วครอบงำ
ยศอำนาจในภายหลังก็ได้ ส่วนจะใช้วิธีแข็งกร้าวด้วยการทารุณ
ร้ายกาจ ช้องสมุสสมัครพรรคพวก เกลี่ยกล่อมประชาชนให้อยู่

มหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยา

มโหสถบัณฑิตตอนที่ ๑๘ (ผดุงคุณธรรม)

๔๗๘

ในอำนาจ แล้วทำการแย่งชิงราชสมบัติ เมื่อได้ปฏิบัติการตามวิธี ทั้งสองนี้ ก็สามารถยกตนจากฐานะต่ำต้อย ขึ้นสู่ความพรั่งพร้อม ด้วยลาภยศสรรเสริญ มีบริวารมากมาย ภายหลังค่อยหันมา ประพฤติความดีงามก็ยังไม่สายเกินไป”

มโหสถได้ฟังขัตติยมายายอย่างนั้นแล้ว ได้ทูลตอบพร้อม กับเป็นการถวายอนุศาสน์แด่พระราชบิดาว่า “บุคคลนี้ หรือคนที่ร่มาของต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นผู้ชั่วช้า ข้าแต่มหाराชเจ้า ถ้า บุคคลหักกิ่งต้นไม้ที่ตนได้บริโภคนั้น ถือว่าเป็นผู้ประทุษร้ายมิตรไซ้ ผู้ที่ประทุษร้ายต่อผู้มีพระคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม จะเป็นคน เช่นไรเล่า”

พระเจ้าวิเทโหราชได้ฟังเช่นนั้น ทรงหมดความกลาง แคลงใจในมโหสถ และตรัสถามชีวิตของมโหสถในยามตกยากว่า “พ่อมโหสถ เจ้าเคยอดมสมบุญด้วยลาภยศมากมาย ที่เจ้าไป ยอมบริโภคน้ำข้าวเหนียวของนายช่างหม้อนั้น ดูจะไม่น่ายินดีเอา เสียเลย ทำไมเจ้าจึงยอมทนอยู่ได้ล่ะ”

มโหสถกราบทูลว่า “วัตถุที่จะเป็นสิ่งดำรงชีพของมนุษย์ นั้น ความสำคัญอยู่ที่ประโยชน์ มิได้อยู่ที่ความทรมานหรือความ ประณีตถึงหากจะทรมานแต่อำนวยความสะดวกก็เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ โภชนะแม้ประณีตแต่ไม่มีประโยชน์อันใด ยังจะทรมานกว่าโภชนะ

มโหสถบัณฑิตตอนที่ ๑๘ (ผดุงคุณธรรม)

๔๓๕

ของนายช่างหม้อเป็นไหนๆ อีกประการหนึ่ง สิ่งใดๆ จะเป็นที่ยินดีหรือไม่ มิได้สำคัญที่คุณค่าหรือความประณีตของสิ่งนั้น ความสำคัญอยู่ที่ความพอใจของคน หากพอใจแล้ว แม้มีค่าน้อยและไม่ประณีต ก็ยังคงเป็นที่ยินดี

วัตถุนำยินดีที่ท่านเรียกว่า กามคุณนั้น เมื่อมีน้อยก็ไม่พอ แม้นมีมากก็ไม่อึด แม้พระเจ้ามุนีตรัสจอมจักรพรรดิในอดีต ทรงสามารถปราบพระหัตถ์เรียกท่าผนรัตนะ ๗ ประการ ให้ตกลงมาได้ กระนั้นก็ไม่อึดในกาม แม้ได้ครองดาวดึงส์เทวโลก ครึ่งหนึ่งก็ยังไม่อึด กามคุณทั้งหลายในโลกนี้จะมีมากปานใด ก็ไม่ทำให้คนอึดได้ มีเท่าไรก็ไม่พอ การรู้จักพอ เป็นวิสัยที่มนุษย์อาจสร้างให้เกิดขึ้นแก่ตนได้ เพราะตระหนักเช่นนี้ แม้ยามบริโภคอาหารที่ไม่มีโอชารสจึงทนได้ ไม่เดือดร้อนอะไร”

เราจะเห็นว่า วิสัยของบัณฑิตนักปราชญ์นั้น ท่านสามารถสอนตัวเองได้ แม้ในยามตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทิ้งคุณธรรม ดังนั้น เมื่อพวกเราได้ยินได้ฟังแล้ว ต้องหมั่นสอนตัวเองให้ได้ คุณธรรมใดที่ยังบกพร่อง ให้หมั่นฝึกฝนตนให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของตัวเรา ฝึกตัวกันเรื่อยไป อย่าได้หยุด จนกว่าจะหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะกันทุกๆ คน

